

Analýza role římskokatolické církve při spoluutváření české zahraniční politiky

PETR KRATOCHVÍL

The Role of the Roman Catholic Church in Co-Shaping Czech Foreign Policy

Abstract: This article explores the question of whether the increasing importance of religion in international relations is also reflected in the role the Roman Catholic Church plays in the formulation of Czech foreign policy. In the first half of the study we will briefly investigate in what ways the role of the Church is described in the key documents of Czech (foreign) policy and how the Church-politics relationship is interpreted in the Czech media discourse. Our attention will be dedicated primarily to the thematic analysis and the actorness of the Church. In the article's second half, we will focus on the way(s) the Church is trying to change the situation of its relation to Czech politics, which is currently unfavourable to it. We will identify three fundamental strategies that can be used by the Church as a reaction to its expulsion from the public sphere and also assess their empirical presence in the Czech milieu.

Keywords: Roman Catholic Church, religion, foreign policy, Czech Republic, church-state relationship.

V posledních desetiletích se v celosvětovém měřítku hovoří o vzrůstajícím významu náboženství jako politického fenoménu (Fox 2001; Haynes 2005; z českých autorů srovnej též Nešpor – Lužný 2007). Teze o lineární sekularizaci světa, která je nutným doprovodným jevem hospodářské a společenské modernizace, se jeví stále výrazněji jako pouhý odraz přílišného kulturního sebevědomí Západu, který nemá univerzální platnost dokonce ani na Západě samém. Náboženská hnutí se stále častěji zabývají politikou – americkými evangelikály ovlivňujícími domácí i zahraniční politiku bývalého prezidenta Bushe počínaje a indickým hinduistickým nacionalismem konče.

Studium mezinárodních vztahů a zahraniční politiky se otázce náboženství vyhýbalo, anebo se jí alespoň snažilo zredukovat a převést na existující politické koncepty, jako jsou sociální hnutí nebo mezinárodní instituce.¹ Teprve po teroristických útocích z 11. září 2001 se studium náboženství stává obvyklým tématem zahraničněpolitických analýz. Náboženství však zůstává i nadále fenoménem, který (mezinárodní) politická teorie dokáže uchopit jenom s obtížemi. Historická příbuznost moderní sociální vědy s jistou formou osvícenského myšlení svádí k tomu, aby bylo náboženství stále nahlíženo jako iracionální, zastaralé a neschopné reflexe. Proto také bývá analýza náboženství takřka výhradně spojována s negativními tématy, jako je terorismus, fundamentalismus, zhroutené státy (*failed states*), snaha o zavádění náboženských předpisů do domácího zákonodárství či do mezinárodního prostředí atd. (viz četné práce o vlivu radikálního islámu na terorismus: Benjamin – Simon 2002; AbuKhalil 2002; Kepel 2004).

Neexistuje přitom žádná analýza, která by zkoumala, jakým způsobem se specificky náboženští aktéři podílejí na formulaci zahraniční politiky liberálnědemokratických států, tj. jak přenášejí vlastní (zahraničně)politické priority do politické praxe států, na jejichž území působí. Taková situace je překvapivá minimálně ze tří důvodů. Za prvé obyvatelstvo, které se formálně hlásí ke svému náboženskému přesvědčení, tvoří většinu občanů v naprosté většině těchto zemí.² I tam, kde je míra sekularizace největší, jako například v České republice, se značné procento obyvatelstva hlásí k organizovaným církvím (v případě ČR jde o zhruba tři z deseti občanů) (Náboženské vyznání 2003). To, že dosud nevznikla žádná analýza vlivu (římskokatolické) církve na zahraniční politiku ČR, je za druhé překvapivé proto, že existuje nečekaně velký rozdíl mezi množstvím prací, které se zabývají mezinárodněpolitickou rolí této církve jako celku a diplomatickými aktivitami Vatikánu na straně jedné (srovnej například Valuer 1971; Hanson 1990; Casanova 1996), a na druhé straně absencí prací, které by zkoumaly vliv „místních“ katolických církví na zahraniční politiku jednotlivých států. Za třetí se objevují práce z oblasti politické filozofie, které se snaží rostoucí význam náboženství v politice reflektovat a organickým způsobem spojit přetrvávající oddělení státu a náboženství s politickou emancipací náboženských hnutí (viz například Habermas 2006; Ratzinger – Habermas 2007; z českých textů například Nešpor 2006; pro tutéž otázku a její důsledky pro mezinárodní vztahy viz Cooke 2007 či Barbato – Kratochvil, 2009; Kratochvil 2009). Dalším faktorem, který posiluje potřebu analýzy vztahu státu a církvi specificky v České republice, je zanedbávání této problematiky i ve srovnání s jinými evropskými, podobně sekularizovanými státy. Absentující výzkum těchto otázek proto nelze zdůvodnit ani malou mírou religiozity, ani obecně malým významem církve pro českou politiku.

K dispozici jsou sice výzkumy religionistické, ty se však vztahu zahraniční politiky a náboženství věnují spíše nahodile (srovnej například výbornou přehledovou práci Lužný – Navrátilová 2001; dále také Lužný 1998; Lužný – Václavík 2007 a příspěvky v odborném časopise *Religio*). Jinak zdařilé publikace, které se zabývají politickými aspekty náboženství nebo vztahem církve a politiky, jsou zase buď čistě historického rázu, anebo se věnují pouze politice domácí, a nikoliv zahraniční (pro historické práce viz například Halas 2000; Fiala – Hanuš 2001; Václavík 2007; Balík – Hanuš 2007; pro druhý typ viz Fiala 1995; Spousta 1999; Fiala 2007). Přesto výše zmíněné studie vytvářejí základní konceptuální rámec pro naši analýzu, a to zejména vymezením dvou faktorů, které roli církve v české společnosti, a tedy i jejímu vlivu na zahraniční politiku předem vymezují značně úzké mantinely. Za prvé se jak výše zmíněné historické práce, tak studie zaměřené na současnou religiozitu shodují, že stále pokračuje sekularizace české společnosti, tedy že „náboženské instituce ... ztrácejí svůj sociální význam“ (Lužný – Navrátilová 2001: 86). Za druhé ve srovnání s jinými církvemi či náboženskými společnostmi převládá v rámci dominantní narace národní identity obzvláště negativní pohled, který se týká specificky katolické církve a jejího české identity údajně cizího charakteru (srovnej například Cabanel 2009). Snaha církve získat větší vliv na formování politiky tedy musí a priori čelit značnému odporu české veřejnosti.

K problematice vlivu církve na zahraniční politiku lze přistupovat ze dvou pohledů, z nichž oba tato studie využívá. Jednak je možné z *hlediska společnosti* jako celku zkoumat, do jaké míry tato společnost či její politická elita považuje zapojení církve³ do formulace zahraničněpolitických priorit za vhodné a žádoucí. Tento přístup tedy obecně zkoumá otázku relevance náboženství pro domácí a zahraniční politiku ČR. Druhou možností je přistupovat k této problematice z *hlediska církve* a zjišťovat, jaké kroky volí její vůdčí představitelé či její další členové, když chtějí sami k formulaci určité politiky přispět.

Tyto dvě pozice se přitom vždy vzájemně doplňují. Strategie církve usilující o její zapojení do politického života či konkrétněji do formulace zahraničněpolitických priorit státu je do značné míry závislá na tom, jaký vztah k takovému úsilí církve zaujímá společnost

či představitel státní moci (srovnej například Varga 1994 a další příspěvky ve Swatos 1994; též Gautier 1998). Proto si i tato stať klade obě otázky současně: Na straně jedné usiluje o základní zmapování společenského diskurzu o roli církve v (zahraniční) politice. Na straně druhé chce tuto situaci vztáhnout k praktickým pokusům církve o formulaci vlastní politické role, včetně definování takového postupu, který vede k prosazení hodnot zastávaných církví.

Struktura stati bude následující: Nejprve objasníme základní metodologické nástroje, které budeme při analýze používat. Druhá část bude zkoumat, jakým způsobem je role církve reflektována v klíčových dokumentech české (zahraniční) politiky. Třetí se bude zabývat otázkou, jak je zobrazován vztah církve a politiky v českém mediálním diskurzu. Čtvrtá část se zaměří na otázku opačnou, tj. jakým způsobem církev sama o toto zapojení do zahraniční politiky usiluje. Představíme zde tři základní strategie (sekularizace, ghettizace a transnacionalizace), jejichž prostřednictvím se církev snaží tohoto cíle dosáhnout.

METODOLOGIE

Základním metodologickým nástrojem, který je v této stati využít, je analýza diskurzu (například Milliken 1999; Wodak – Meyer 2009). Jednotlivé části této práce ovšem analyzují diskurz, který s církví souvisí, na odlišných rovinách. Podle charakteru zkoumané otázky jsme se zaměřili vždy na analýzu určité části veřejné sféry, a sice část formální a neformální. Formální veřejná sféra je ta část veřejného prostoru, kde se odehrávají formální interakce mezi jednotlivými politickými představiteli státu (sem patří například parlamentní debaty nebo oficiální politické dokumenty jako třeba programové prohlášení vlády). Do formální veřejné sféry spadají také výroky soudů nebo rozhodnutí orgánů státní správy či samosprávy.

Analýzou diskurzu ve formální veřejné sféře se zabývá první empirická část naší stati. Zjišťuje, do jaké míry je či není katolická církev přítomna v politickém diskurzu o základních prioritách české (zahraniční) politiky. Zkoumá přítom zejména čtyři klíčové dokumenty z posledních let, které stanovují základní orientaci české zahraniční politiky (Vláda ČR 2003; Vláda ČR 2007; MZV ČR 2009; Vláda ČR 2009). Specifická pozornost je věnována též textu dosud neratifikované smlouvy mezi Českou republikou a Svatým stolcem.

Druhá empirická část se zabývá mediálním diskurzem o roli církve v české politice. Mediální diskurz spadá do neformální veřejné sféry, do níž mohou vstupovat všichni občané státu a zapojovat se do politických diskusí, například prostřednictvím tištěných médií, internetu či televizního vysílání. I neformální veřejná sféra se ovšem liší od sféry soukromé. Z našeho pohledu je podstatné, že neformální veřejná sféra klade menší nároky na užití racionální argumentace než její formální část, kde se naopak obvykle striktně odlišuje racionální sekulární argumentace a argumentace podložená náboženskými principy (například Habermas 2006 či velmi podobně Rawls 1997a, 1997b).⁴

Tato část pokrývá především diskurz přítomný ve čtyřech nejužšími nebulvárních denících (*Mladá fronta Dnes*, *Právo*, *Lidové noviny* a *Hospodářské noviny*), vybraných týdenících (například *Respekt*, *Týden* a *Euro*) a v pořadech celostátních televizních stanic; z časového hlediska jde o dva roky (2008–2009).⁵ Celkem bylo analyzováno 82 textů věnujících se problematice církví z výše uvedených médií.

Základní otázkou, která přímo souvisí s cílem této práce a na niž se analýza diskurzu v první i druhé části zaměřuje, je za prvé určení zahraničněpolitických témat, v souvislosti s nimiž se církev v diskurzu objevuje. Za druhé jde o určení subjektivity církve: Je církev vnímána jako objekt zahraničněpolitických úvah, anebo jako aktér? (srovnej koncept subjektivity u Gee 1999: 39). Od této otázky se pak odvíjí třetí, a sice zda a do jaké míry je církev v politické sféře přítomna přímo, anebo je zastoupena jinými politickými aktéry (srovnej koncept dominantní reprezentace ve Wetherell – Taylor – Yates 2001: 238).

Zatímco první dvě části se tedy zaměří na vnímání církve ve veřejném prostoru, třetí část se bude věnovat především analýze diskurzu v římskokatolické církvi. Analýza církevního diskurzu se opírá o texty ze tří nejvlivnějších zdrojů, které formulují pohled katolické církve a jejího členstva na zahraničněpolitické otázky – 1) prohlášení biskupů (nejčastěji jde o celou biskupskou konferenci); 2) výroky dalších prominentních katolíků (jak laiků, tak kněží) v tištěných médiích; a 3) rozhlasová a televizní vystoupení biskupů či dalších vlivných katolíků. Mezi vlivné katolíky jsme zařadili i katolické poslance Parlamentu ČR. Protože je mimořádně obtížné zjistit, který poslanec je křesťanem a který nikoliv (nemluvě o konkrétní denominaci), budeme analyzovat projevy představitelů KDU-ČSL, která má ze všech politických stran ke katolické církvi nejbliže a mezi jejímiž poslanci bylo bezesporu nejvyšší procento katolíků ze všech tehdejších parlamentních stran. V analýze samé budeme rozlišovat, zda se daný církevní hodnostář či jiný prominentní katolík (poslanec KDU-ČSL) ve svém textu nebo projevu obrací na společnost, anebo zda je adresátem církev sama.

Většina nalezených textů pokrývala období kolem vstupu ČR do EU. Jelikož je množství materiálu v případě církevního diskurzu o zahraniční politice výrazně nižší než v případě společenského diskurzu o církvi, pokrývá naše analýza delší časové období (2002–2009). Při analýze diskurzu římskokatolické církve o české zahraniční politice se zaměříme pouze na jednu zahraničněpolitickou oblast, a sice na evropskou integraci, a to jak v době před vstupem ČR do EU, tak po ní (období 2002–2009). Omezení na problematiku spojenou s evropskou integrací je dáno tím, že jde o oblast, k níž se církev pravidelně vyjadřuje a která zároveň na rozdíl od celé řady ostatních (například etických) témat vždy úzce souvisí se zahraniční politikou ČR.

Zde je třeba zdůraznit, že přes zdánlivou odlišnost analyzovaných otázek všechny tři části stále sledují jednu základní linii. Po metodologické stránce jí je analýza diskurzu a po stránce obsahové základní výzkumná otázka po podílu katolické církve na formulaci české zahraniční politiky.

CÍRKEV V ČESKÉ ZAHRAJNÍ POLITICE: ANALÝZA KLÍČOVÝCH DOKUMENTŮ

Analýza klíčových dokumentů (Vláda ČR 2003; Vláda ČR 2007; MZV ČR 2009; Vláda ČR 2009) se zaměřila na čtyři základní aspekty. Za prvé na otázku, zda je církev vůbec vnímána jako aktér. Za druhé a za třetí na zmínky o roli církve v české domácí a zahraniční politice. Za čtvrté jsme se pokusili zpracovat veškeré zmínky o náboženství, které se v těchto dokumentech vyskytují. Výsledky naší analýzy jsou shrnuty v tabulce č. 1.

Žádná zmínka o náboženství ani o církvi není věnována v poslední Konceptci zahraniční politiky České republiky (Vláda ČR 2003). Velmi obsáhlá Zpráva o zahraniční politice ČR za rok 2008 (MZV ČR 2009, 440 stran textu) je také symptomatickou ukázkou absence české církve jako spolutvůrce české zahraniční politiky. Církev je zde zmíněna pouze jako aktér v jiných zemích (Kuba, Haiti a Nikaragua), ovšem bez souvislosti s českou církví. Zpráva opomíjí roli české katolické církve i v oddílu věnovaném vztahům mezi Českou republikou a Vatikánem. V této části Zprávy je pouze jednou zmíněn kardinál Vlk (a to ještě v souvislosti s aktivitami předsedy senátního Výboru pro evropské záležitosti Ludka Sefziga) (MZV ČR 2009: 235). Absence zmínek o církvi přitom kontrastuje nejen s častými odkazy na českou státní správu (zejména jednotlivá ministerstva), ale též nevládní organizace (jako například Člověk v tísni apod.). Absence zmínek o církvi má ještě širší rozměr – podobným způsobem dokumenty pojednávají o náboženství obecně. To si zasloužilo jenom tři okrajové zmínky, které se týkají přijetí mj. rezoluce o právech dítěte a proti náboženské diskriminaci při zasedání Valného shromáždění OSN.

Rozbor Programového prohlášení vlády z roku 2007 jako dalšího z analyzovaných dokumentů také chápe roli církve v ryze nepolitickém slova smyslu a omezuje ji na a) duchovní otázky, b) majetkovou problematiku a v omezené míře též c) na vztahy se

Tabulka č. 1

Role římskokatolické církve v české politice podle oficiálních dokumentů (2002–2009)

Dokument	Církev jako aktér	Přítomnost církve v domácí politice	Role české církve v zahraniční politice	Přítomnost náboženství v zahraniční politice
Koncepce zahraniční politiky ČR (2003–2006)	Ne	Ne	Ne	Ne
Programové prohlášení vlády (2007)	Ne	Majetkové otázky a morální hodnoty	Smlouva se Svatým stolcem	Smlouva se Svatým stolcem
Zpráva o zahraniční politice ČR za rok 2008 (2009)	Ne	Ne	Smlouva se Svatým stolcem	Kuba, Haiti, Nikaragua, rezoluce OSN
Programové prohlášení vlády (2009)	Výjimečně	Dialog v oblasti sociálních reforem	Ne	Ne

Pramen: Vlastní analýza čtyř dokumentů.

Svatým stolcem. O církvi se Programové prohlášení zmiňuje podrobněji pouze jednou, a to přesto, že se jednalo o prohlášení, na jehož tvorbě se podílela i KDU-ČSL. Vláda zde konstatuje, že „podporí církev a náboženské společnosti při plnění jejich nezastupitelné úlohy v posilování morálních a duchovních hodnot v životě české společnosti. Vláda bude usilovat o dořešení vztahů mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi, včetně mezinárodní smlouvy mezi Českou republikou a Svatým stolcem. Zahájí přípravu novely zákona o církvích a náboženských společnostech, které považuje za nezastupitelnou a obohacující součást společnosti“ (Vláda ČR 2007).

Jedinou výjimkou z všeobecného trendu, který církev chápe pouze jako objekt vládní politiky, je krátká zmínka o církvi v Programovém prohlášení vlády z roku 2009, kde se konstatuje, že vláda je „připravena spolupracovat nejen s politickými stranami v Poslanecké sněmovně, ale i s odbory a zaměstnavateli, profesními a zájmovými sdruženími, a vést dialog s relevantními občanskými sdruženími, církvemi a náboženskými společnostmi“ (Vláda ČR 2009). Jde o jediný případ, kde církev není vnímána pouze jako pasivní objekt, ale jako subjekt, který může politiku určitým způsobem ovlivnit. I zde však vláda hovoří pouze o problematice sociální stability, a neklade tak souvislost mezi aktivitou církve a zahraniční politikou státu.

Specifickou pozornost si zaslouží smlouva se Svatým stolcem, v koncepčních dokumentech několikrát zmíněná. Přestože vyjednávání textu smlouvy byly věnovány více než dva roky (duben 2000 – květen 2002), smlouva byla 21. května 2003 při hlasování v Poslanecké sněmovně velkou většinou přítomných poslanců odmítnuta. Z hlediska zahraničněpolitické dimenze je zajímavé srovnat 1) sám text smlouvy a 2) kontext podpisu a následného odmítnutí smlouvy.

Text smlouvy (Česká biskupská konference 2002b) se zahraničněpolitickými otázkami nezabývá vůbec. Jediné zmínky, které nepřímo souvisejí s mezinárodními vztahy, jsou vágní formulace obsažené v preambuli smlouvy, která podtrhuje nespecifikovaný příspěvek katolické církve k „procesu usmíření ve světě“ a smlouvu klade do kontextu „zásadních

změn, k nimž dochází v Evropě“ (Tamtéž). Takřka žádné odkazy na mezinárodněpolitický kontext nelze vysledovat ani v projevech, které u příležitosti podpisu smlouvy pronesl tehdejší ministr zahraničních věcí Cyril Svoboda, ministr kultury Pavel Dostál a apoštolský nuncius E. J. Ender (MZV ČR 2002).

Do třetice absentuje mezinárodní dimenze i ve výhradách, jež vůči smlouvě vznášeli před svým hlasováním poslanci. Jejich kritika se místo toho zaměřovala zejména na obavy z omezení suverenity ČR, možnou budoucí nerovnost mezi státem uznanými církvemi a náboženskými společnostmi, nejasný vztah kanonického a vnitrostátního práva či předjímání určité vnitrostátní právní úpravy (například v oblasti majetkového vyrovnání církve a státu). Ačkoliv se tato kritika velmi často míjela s právní argumentací odborné veřejnosti, výrazně rezonovala s nedůvěřivým postojem české veřejnosti (pro rozbor této kritiky viz Zdeněk 2007).

Diskusi o roli církve při tvorbě české politiky lze uzavřít tím, že existuje shoda napříč všemi analyzovanými dokumenty, že církev není při utváření politických priorit státu vnímána jako relevantní, a to ani v domácí, ani v zahraniční politice. Velká většina koncepčních dokumentů (mezi něž patří koncepce zahraniční politiky, programová prohlášení vlády či oficiální zprávy o zahraniční politice) se vztahu církve a politiky vůbec nevěnuje. Pokud už jsou náboženství nebo církve zmíněny, pak je to téměř vždy pouze ve dvou souvislostech: Buď je náboženství vnímáno jako vnější problém (například náboženská diskriminace v určitých zemích nebo islamistický terorismus), anebo – pokud je zmíněna existence církvi a náboženských společností v ČR – je jejich funkce omezena na nepolitickou oblast: privátní prostor, duchovní rozvoj společnosti a podporu mravnosti.

CÍRKEV V ČESKÉ ZAHRA NIČNÍ POLITICE: ANALÝZA MEDIÁLNÍHO DISKURZU

Tematické vymezení

V analýze mediálního diskurzu jsme se zaměřili na klíčová tištěná média (nejprodávější nebulvární deníky a týdeníky) a na celostátní televizní stanice. Sledované období pokrývalo léta 2008–2009. Pomocí klíčových slov jsme identifikovali celkem 82 novinových článků nebo televizních relací věnujících se církevní problematice, z čehož 59 bylo zveřejněno v roce 2008 a 23 v roce 2009. Vyšší množství textů a pořadů v roce 2008 souviselo s tehdy projednávaným majetkovým vyrovnáním církvi a státu.

Přesto je ohromný důraz na majetkové otázky a naprostá absence rozboru jiných témat souvisejících s církvi v roce 2008 překvapivá. Prakticky není možné najít v tomto roce text, který by se věnoval v souvislosti s církvi jiné otázce než majetku. Dokonce i v případech, kdy bylo formálně téma odlišné, obsahově se nakonec vždy analyzované texty týkaly majetkových otázek. Například *Otázky Václava Moravce* na ČT1 si stanovily jako téma dojednávání smlouvy s Vatikánem (Česká televize 2008), ale debata se nakonec věnovala převážně vyrovnání státu a církvi. Z celkového množství dokumentů, které se zabývaly majetkovými aspekty vzájemných vztahů státu a církve, lze specificky vydělit šest textů, jež se věnovaly primárně sporům o vlastnictví a správu katedrál sv. Víta.

Situace v roce 2009 byla poněkud odlišná, a to zejména v souvislosti s návštěvou papeže Benedikta XVI. v ČR, ale i tomuto roku dominovala problematika navrácení církevního majetku, sporu o svatovítskou katedrálu či odluky církve a státu (přičemž je ovšem odluka církve a státu často spojována s oběma předchozími tématy). Majetkové otázky však i v roce 2009 představovaly nejčastěji zmiňované téma (takřka 40 procent všech analyzovaných dokumentů). Opět platí, že v téměř žádném z textů se neobjevují názory církve na politiku, natožpak na politiku zahraniční. Jedinou relevantní výjimkou je text kardinála Vlka (Právo 2009b), v němž vyzval občany, aby nevolili strany, které přispěly k pádu vlády v době předsednictví ČR v Radě EU.

Subjektivita církve

Z hlediska aktérů, kteří se v mediálním diskurzu objevují, není situace pro církev o mnoho příznivější. I v situacích, kdy je církev hlavním objektem debat, je její zapojení coby aktivního účastníka těchto debat spíše výjimečné. Obvykle tak zájmy církve hájí představitelé KDU-ČSL (mezi mediálně nejviditelnější v této oblasti patřili Cyril Svoboda, Václav Jehlička a Michaela Šojdrová), zatímco představitelé dalších stran se k jejich požadavkům stavějí neutrálně (Vítězslav Jandák), nebo dokonce odmítavě (v otázce odluky církve a státu se nejvíce profilovali Vlastimil Tlustý a Miroslava Němcová) (MF Dnes 2008; Právo 2009a). Ačkoliv je zřejmé, že v politické sféře nelze zcela ztotožňovat postoje katolické církve a KDU-ČSL, je nesporné, že konzistentní angažmá v tématech spojených s církví vycházelo ve sledovaném období takřka výhradně od představitelů KDU-ČSL.⁶

Zastupování církve politickou stranou ve většině sporných otázek, které se církev dotýkají, má dva důsledky: Na jedné straně může být církví vnímáno pozitivně, že skrze KDU-ČSL její hlas zazníval v parlamentu i ve vládě; na straně druhé se ovšem kvůli tomuto mechanismu přímé zmínky o církví redukovaly pouze na ty, které jsme zmínili výše (duchovní a morální hodnoty a majetkové otázky). Přestože církev často zaujímá pozice i k celé řadě citlivých zahraničněpolitických otázek (debatou o rozšiřování EU počínaje a válkou v Iráku konče), tyto její názory představitelé KDU-ČSL jako církevní názory nereprodukovali, ale představovali místo nich názory vlastní. Důsledkem tedy bylo, že ve veřejném diskurzu se (zahraničně)politická vyjádření církve ztrácela a že církev byla stereotypně spojována pouze s problematikou nepolitickou či zaměřenou na církev samu. Navíc tím, že církev své názory prezentovala převážně zprostředkovaně, se posiloval dojem, že byla pouze objektem stranické politiky, a nikoliv plnoprávným politickým aktérem, který by se měl vyslovovat k aktuálním politickým otázkám.

Z hlediska ostatních politických stran není možné vysledovat jednoznačnou stranickou linii, která by prezentovala jasný postoj k církví a náboženství. Spíše se v rámci každé strany jedná o skupinu jejích vysoce postavených představitelů, která je vůči církví kritická, anebo jinou skupinu, která naopak s církví sympatizuje (Marek Benda v ODS, František Bublan v ČSSD atd.). Lze ovšem očekávat, že s ústupem KDU-ČSL z politické scény se budou tyto alternativní (křesťanskokonzervativní, křesťanskosociální aj.) proudy aktivizovat, což by mohl vést k pluralitnějšímu obrazu církve v české společnosti i k její větší přítomnosti v politickém diskurzu.

Rozdíly mezi mediálním diskurzem a sebezpojetím církve

Výsledkem naší analýzy mediálního diskurzu je tedy dvojí redukce reprezentace církve v politické debatě: za prvé redukce zájmu církve pouze na domácí politické otázky a za druhé ještě hlubší redukce těchto otázek pouze na ta témata, která lze označit jako úzce „církevní“. Byl-li zájem o církev v oficiálních dokumentech víceméně rovnoměrně rozdělen mezi otázky majetkové a problematiku duchovních hodnot, pak v mediálním diskurzu zcela jednoznačně převažuje diskuse o navrácení církevního majetku či o finančních aspektech odluky církve a státu.

Tento obraz ovšem ani v nejmenším neodpovídá sebezpojetí církve samé, jejím aktivitám a preferencím. Podíváme-li se na zprávy a tisková prohlášení Tiskového střediska České biskupské konference (ČBK), zjistíme, že církev zaujímá jasně formulovaná zahraničněpolitická stanoviska k celé řadě otázek. Biskupská konference se například vyslovovala k rozšíření EU (Česká biskupská konference 2002a), které česká katolická církev výrazně podpořila (tato podpora se ovšem týkala převážně křesťanských zemí, a nikoliv debaty o Turecku). Církev také opakovaně komentovala válku v Iráku (Katolický týdeník 2003; Česká biskupská konference 2003).

Základním problémem ve všech těchto případech ovšem bylo, že se takřka nikdy církví nepodařilo tento svůj názor ve větší míře medializovat. Naprostá většina zpráv o postoji české katolické hierarchie tak byla zveřejněna pouze Tiskovým střediskem České biskupské

konference, v menší míře pak na stránkách *Katolického týdeníku*. Mezi výjimky patří nikoliv aktivity ČBK, ale naopak prezentování postojů a názorů jednotlivých mediálně známých katolických duchovních či intelektuálů (Tomáš Halík, Miloš Raban, Tomáš Holub aj.) (MF Dnes 2002; MF Dnes 2003a; MF Dnes 2003b). Neschopnost církve proniknout ve větší míře do masových médií nás přivádí k poslední otázce, a sice k tomu, jakým způsobem se církev pokouší zapojovat do formulace české zahraniční politiky.

POKUSY CÍRKVE O ZAPOJENÍ DO FORMULACE ČESKÉ (ZAHRA NIČNÍ) POLITIKY⁷

Celkem bylo analyzováno 57 projevů a dokumentů. V 36 případech se jednalo o texty biskupů či dalších prominentních představitelů církve (neformální veřejná sféra). Zbylých 21 textů tvořily projevy poslanců KDU-ČSL, které se týkaly evropské integrace (formální veřejná sféra). Analýza těchto textů ukázala, že existují tři základní strategie, které církev s větší či menší efektivitou používá při prosazování svých názorů jako příspěvku k formulaci cílů české politiky.

První z těchto strategií je *sekularizace* náboženské argumentace. Sekularizace znamená, že ačkoliv mohou být názory katolíků na určité politické otázky motivovány respektem k církevní autoritě (papežský stolec, biskupské konference atd.), tradicí nebo přímo transcendentním odkazem (Boží vůle, biblické ustanovení), bývá tato náboženská argumentace často převedena do sekulárních termínů. V rámci sekularizační strategie tak budou například v debatě o umělém přerušení těhotenství i ze strany katolické církve zaznívat ve veřejném prostoru argumenty založené na obavách z psychické a fyzické újmy ženy spíše než na představě o posvátnosti počatého života.

Podobně i ve vztahu k zahraniční politice, například k námi zvolené otázce evropské integrace, budou sekulární argumenty nahrazovat argumentaci náboženskou. Přestože tedy může niterná motivace katolíků směřovat k podpoře evropské integrace například z respektu k autoritě církve, ve formální veřejné sféře argumentují křesťanští politici v rámci strategie sekularizace v souladu s veřejnou racionalitou, tj. převádějí svou argumentaci do sekulární formy.

Strategie sekularizace se v českém církevním prostředí objevuje často, jak dokládá tabulka č. 2, která znázorňuje počty textů, v nichž převažovala sekulární nebo náboženská argumentace. Tak široké použití sekularizační strategie (ve všech textech poslanců KDU-ČSL a ve více než polovině textů církevních prominentů) je poměrně překvapivé, protože tato strategie nutí církevní představitele k často nesnadnému „překladu“ náboženské argumentace do sekulárního jazyka. To v některých případech znamená použití zcela odlišného argumentu. Bude-li například EU obhajována na základě respektu k papežské autoritě, která se o EU vyjadřuje kladně, neexistuje zcela jednoznačný sekulární ekvivalent takového argumentu. Místo něj je potom třeba použít argument značně odlišný, například zdůrazňující dějinnou úlohu evropské kultury, demokratický charakter členských států EU apod.

Tabulka č. 2
Strategie sekularizace: Náboženská a sekulární argumentace
v textech církevních představitelů a poslanců KDU-ČSL

	Sekulární argumenty	Náboženské argumenty
Formální veřejné sféra (poslanci KDU-ČSL)	100 %	0 %
Neformální veřejná sféra (církevní hierarchie)	52 %	48 %

Pramen: Vlastní analýza 57 textů.

Námi analyzovaní křesťanští poslanci se při své argumentaci ve prospěch EU striktně vyhýbají všem odkazům na „křesťanský charakter“ EU. Místo toho často definují Evropskou unii jako „*demokratické společenství*“ (Parlament ČR 2003a) a jako její základní přínos zdůrazňují „*dlouhotrvající mír, stabilitu a prosperitu*“ (Parlament ČR 2002). Zajímavé přitom je, že na rozdíl od poslanců ostatních stran jsou členové KDU-ČSL méně náchylní k důrazu na materiální přínosy členství, ale kladou důraz spíše na posílení demokracie a vlády zákona v ČR. Tento rozdíl znovu naznačuje, že sekulární argumentace křesťanských poslanců je s největší pravděpodobností opravdu překladem křesťanských hodnot do sekulárního jazyka. Křesťanství přitom při argumentaci křesťanskodemokratických poslanců není téměř nikdy explicitně přítomno.

Dokonce i při debatě o Bohu v evropské ústavní smlouvě, která tvoří vedle problematiky rozšiřování EU druhou významnou skupinu analyzovaných dokumentů, v nichž se čeští katolíci často vyslovovali k evropské integraci, čeští křesťanskodemokratičtí politici argumentovali sekulárně. Například konzervativní poslanec Jiří Karas tvrdil, že zmínka o Bohu by v ústavní smlouvě měla být přítomna, ale nikoliv proto, že si to církev přeje, ale protože „*křesťané jsou nedílnou součástí moderní demokratické společnosti, na jejímž vzniku mají svůj velký podíl. Bylo to právě křesťanství, které změnilo barbarskou tvář našeho kontinentu, osvobodilo otroky, pěstovalo kulturu a vědu, organizovalo státní systémy, zakládalo péči o nemocné a sociálně potřebné*“ (Parlament ČR 2003b).

Sekularizační strategie sice byla dominantně přítomna ve formální veřejné sféře, ale její projevy jsou dobře patrné i v neformálním veřejném prostoru. Nejvýraznější rozdíl mezi oběma částmi veřejné sféry spočíval v tom, že v neformální veřejné sféře členové církve mnohem častěji kombinovali oba typy argumentace – sekulární i náboženský. Obvykle ovšem jeden z obou argumentů zaujímal dominantní postavení a druhý byl naopak pouze pomocný. Tak například pastýřský dopis České biskupské konference vychází primárně ze sekulární argumentace a říká, že vstup do EU je „*logické a správné završení polistopadového směřování naší země*“ (Česká biskupská konference 2002a). Teprve na druhém místě stojí podpůrný argument, že proces evropské integrace podporuje i papež.

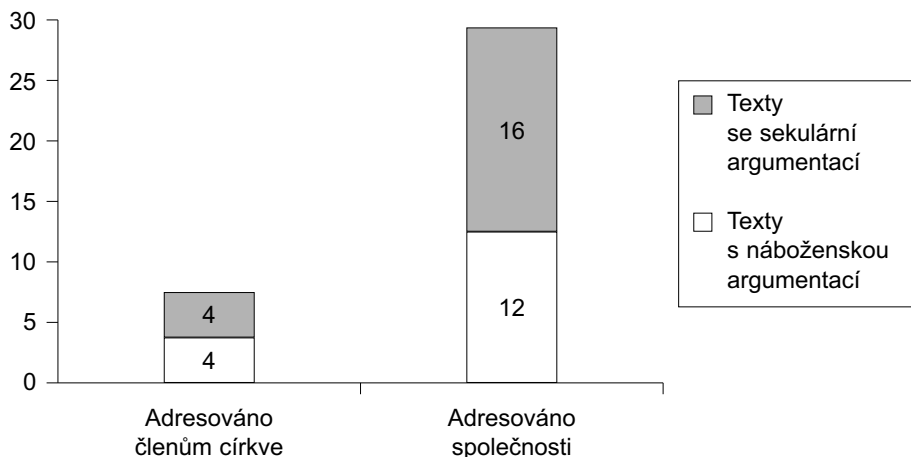
Druhá strategie, kterou církev využívá při snaze o zvýšení svého vlivu na politiku, stojí v některých ohledech v přímém protikladu ke strategii sekularizace. Jedná se o strategii *ghettizace*. Zatímco první strategie je v souladu s představou o rostoucí racionální sebe-reflexi náboženského vědomí, z níž vyplývá vyšší schopnost racionální argumentace ve veřejném prostoru, druhá strategie se naopak zaměřuje dovnitř církve. První používá sekulární argumenty, aby získala na přesvědčivosti pro širokou (i nekřesťanskou) veřejnost, druhá naopak zdůrazňuje náboženskou argumentaci, která působí uvnitř církve. Ghettizace je tedy taková strategie, která rezignuje na otevření církve vůči společnosti a na oslovení nečlenů církve použitím sekulárních argumentů. Místo toho se soustředí na jasně odlišení vnějšího světa, který používá odmítnutou sekulární argumentaci, a prostředí uvnitř církve, kde se naopak uplatňuje výhradně náboženská argumentace. Příkladem této strategie může být argumentace ve prospěch Evropské unie odkazem na pozici Svatého stolce nebo na křesťanské hodnoty. V sekularizačním rámci by tyto hodnoty byly propojeny s hodnotami univerzálními (například s usilováním o mír, lidskými právy, rovností všech lidí apod.). Strategie ghetizace ovšem takovou univerzalizaci nepotřebuje, protože zcela dostatečný je zde i argument platný pouze pro křesťany. Ghetizace přirozeně také může zdůrazňovat univerzalizmus, ovšem jedná se o univerzalizmus náboženský, který vychází z představy, že použité náboženské argumenty se v principu vztahují i na ty, kteří jejich platnost z různých příčin neuznávají.

Na první pohled by se mohlo zdát, že strategie ghetizace se spolu s opuštěním pokusů o ovlivnění politického rozhodování nekatolického obyvatelstva zároveň vzdává jakékoliv snahy o zvýšení vlivu na politické rozhodování státu. Tak tomu ovšem ve skutečnosti není. Zaměření argumentace dovnitř církve, které je ghetizací vlastní, usiluje o vytvoření kompaktní a názorově pevné skupiny politicky aktivních katolíků, kteří budou schopni

výrazně ovlivnit politiku daného státu. Sekularizace spočívá ve ztotožnění církve se společností a její ovlivňování skrze co největší možnou blízkost a vzájemnou sebeidentifikaci. Ghetizace naproti tomu zdůrazňuje zásadní rozdíly mezi církví a společností. Jejím cílem však není prosté oddělení církve od (zkažené) společnosti, ale naopak vytvoření jasně zformované ideové síly, která může následně prosadit politické normy a cíle závazné pro celou společnost. Je zřejmé, že tato strategie má větší šanci na úspěch v těch společnostech, kde je církev počtem svých členů dominantní. Úspěch strategie ghetizace bychom nicméně neměli chápat příliš deterministicky, jako proměnnou závislou na početní převaze katolického obyvatelstva. Pokud má například církev (i v menšinovém postavení) značný morální nebo intelektuální kredit, může mít strategie ghetizace značný politický dopad.

Ke ghetizaci dochází, pokud církev volí v promluvách vůči vlastním členům výrazně odlišný typ argumentace. Graf č. 1, který znázorňuje procentuální rozdělení celkového počtu textů podle typu argumentace a adresáta, dokládá, že strategie ghetizace je v českém církevním prostředí také zastoupena, byť nikoliv tak výrazně jako strategie sekularizační. V církevním diskurzu, jehož adresátem byla společnost jako celek (tzn. v případech, kdy představitelé církve vystupovali v celostátních denících či v televizi nebo když se obraceli na církevně nespecifikované čtenáře/diváky), jasně převažovaly sekulární argumenty. Naopak v situacích, kdy se církev obracela k vlastním členům (například v pastýřských listech, prostřednictvím *Katolického týdeníku* apod.), roste počet náboženských argumentů na úroveň srovnatelnou s argumenty sekulárními.

Graf č. 1
Strategie ghetizace: Rozdílné způsoby argumentace církevních představitelů (neformální veřejná sféra) podle adresáta

Pramen: Vlastní analýza 36 textů z neformální veřejné sféry (církevní představitelé).

Konečně třetím přístupem, který je v české církvi přítomen minimálně ve stejné míře jako strategie ghetizace, je strategie *transnacionalizace*. Transnacionalizace usiluje o zviditelnění vlivu církve na domácí politické scéně tím, že církev vnáší do domácího prostředí témata a pozice, které přejímá od sesterských organizací v zahraničí či případně od ústředí církve. Protože argumentace založená na tvrzení, že podobné kroky jsou obvyklé v ostatních evropských zemích, zejména státech západní Evropy, je v politické praxi velmi obvyklá, může se k takové argumentaci uchýlit i církev. Tato strategie ovšem obvykle nespočívá v tom, že by církev vyjadřovala své přesvědčení, že by se v ČR měla určitá

otázka prosadit, protože ji katolická církev obhajuje i v jiných evropských zemích. Mnohem spíše vede strategie transnacionalizace k obrazu církve coby zprostředkovatele mezinárodně platných hodnot, které se široce uplatňují v „civilizovaném světě“ a které chce církev přenést i do českého prostředí.

Strategie transnacionalizace je v případě římskokatolické církve o to relevantnější, že jí její nadnárodní charakter takovou strategii velmi usnadňuje. Představitelé české katolické církve jsou poměrně aktivní v několika evropských katolických institucích, například ve vlivné Radě evropských biskupských konferencí (CCEE), již určitou dobu předsedal kardinál Vlk, nebo – a to je z hlediska našeho tématu ještě důležitější – v Komisi biskupských konferencí zemí Evropské unie (COMECE). Jednání COMECE se velmi často zabývají otázkami, které souvisejí s Evropskou unií či politikou jednotlivých členských států EU. Tématem tak nejsou jenom otázky přímo související s křesťanstvím (jako zmínka o Bohu v ústavní smlouvě), ale i například unijní protiteroristická politika a celá řada dalších (Česká biskupská konference 2008 nebo též Arcibiskupství pražské 2008). Svě přesvědčení o potřebnosti a užitečnosti Evropské unie čeští biskupové proto často i při domácí argumentaci explicitně vážou na svou zkušenost s mezinárodní spoluprací (Katolický týdeník 2004).

V některých případech využívala církev strategie transnacionalizace i v negativním slova smyslu, tj. když varovala před mezinárodními důsledky určitých politických kroků české vlády nebo parlamentu. To je případ reakce České biskupské konference a jejího tehdejšího mluvčího Daniela Hermana na odmítnutí smlouvy se Svatým stolicem. Mluvčí Herman hovořil jednak o „*mezinárodní ostudě*“, již odmítnutí smlouvy způsobilo, a jednak o budoucí „*mezinárodní izolaci*“ ČR v této oblasti, neboť se podle něj ČR ze společenství ostatních zemí vyčleňuje tím, že jako jediná země bývalého východního bloku smlouvu tohoto typu neuzavřela (Česká biskupská konference 2003b).

Zajímavý je také fakt, že strategie transnacionalizace je často kombinována se strategií sekularizace. Zejména výše zmíněný biskup Malý často závěry z jednání těchto institucí prezentuje pomocí výrazně sekulárních argumentů, které vytvářejí dojem široké názorové shody evropské římskokatolické církve a hlavního proudu politiky Evropské unie. Naopak odlišné postoje (otázka práv sexuálních menšin, interrupce, eutanazie apod.) bývají spíše přecházeny a v českých médiích jsou zprostředkovány spíše okrajově. Přes nespornou výhodnost této strategie pro českou římskokatolickou církev není transnacionalizace v církvi příliš rozšířená. To může být dáno tím, že většina biskupů (s výjimkou kardinála Vlka či biskupa Malého) se celoevropských akcí příliš neúčastní, anebo – pokud tak činí – jejich výsledky nijak nemedializuje.

Z naší analýzy plyne otázka: Čím je definována právě taková kombinace tří zmíněných strategií? Proč v české katolické církvi natolik dominuje sekularizační strategie, doplněná především gheftizací? Jednou z možných předběžných odpovědí je, že sekularizace společnosti a individualizace víry dosáhly v ČR takového stupně, že česká katolická hierarchie považuje za potřebné používat sekulární, tj. rozumu se dovolávající argumenty i vůči vlastním věřícím. Protože se ovšem tato rostoucí „*reflexivita náboženského vědomí*“ (Habermas 2008) nesetkává s kladnou odezvou u české společnosti, která je vůči církvi navzdory vyššímu užívání sekulárních argumentů nedůvěřivá (Lužný – Navrátilová 2001: 91), je zpětnou reakcí části katolické hierarchie gheftizační tendence. Naopak strategie transnacionalizace bývá obvykle používána tou částí episkopátu, který se přiklání spíše k sekularizační strategii (typickým příkladem tohoto spojení je biskup Malý). Hlubší analýza této otázky by si ovšem vyžadovala další výzkum, především ve smyslu komparace české situace se situací v jiných zemích, například v Polsku nebo na Slovensku, kde je obecná míra sekularizace mnohem nižší.

* * *

Z naší analýzy jednoznačně vyplývá, že zapojení římskokatolické církve do tvorby české zahraniční politiky je v současnosti zcela minimální. Církve se sice objevuje ve

vládních dokumentech, ale nikoliv jako partner, s nímž by měly být politické otázky projednávány, ale její finanční závislost na státu či její majetkové nároky jsou spíše prezentovány jako problém, který je třeba vyřešit. Podobné postavení zaujímá církev také ve veřejném diskurzu, kde dokonce i v otázkách, které se jí přímo dotýkají (odluka církve a státu), vystupuje jako autonomní aktér jenom velmi zřídka.

Vyloučení církve z podílu na tvorbě zahraniční politiky nelze vysvětlit ani pouze nízkou mírou religiozity v ČR, ani vytlačení náboženských otázek do soukromého prostoru (srovnej též Lužný – Navrátilová 2001: 95). Navzdory relativně malému procentu katolíků v rámci české populace se stále jedná o entitu, která v rámci ČR sdružuje největší počet členů. Přesto je v politickém diskurzu například odborům věnována větší pozornost. Podobně také nevládní organizace (například Člověk v tísni), které přitom často v zahraničí vykonávají podobné aktivity jako římskokatolická církev (nebo jí založené organizace jako Česká katolická charita), získávají v mediálním diskurzu výrazně větší pozornost a o jejich aktérství v české zahraniční politice neexistují větší pochybnosti. Paradoxně se snaha o spolupráci s českou katolickou církví neprojevuje ani tam, kde oficiální dokumenty hovoří o nutnosti spolupracovat s církví v zahraničí (například v Latinské Americe) nebo řešit citlivé náboženské otázky. A to navzdory tomu, že jsou zmiňovány místní katolické církve v dotčených zemích.

Tento rozpor lze vysvětlit tak, že vytlačování církve mimo veřejný diskurz nebo přinejmenším malá pozornost, která jí je věnována, souvisí nikoliv s pozitivisticky chápanými kauzálními mechanismy (jako například že malá religiozita vede k malé pozornosti názorů církve), byť tyto faktory hrají jistě určitou roli. Mnohem podstatnější jsou hlubší strukturální faktory, jako například omezená schopnost církve formulovat svá tvrzení do podoby přesvědčivých sekulárních argumentů na straně jedné, a naopak tradiční nedůvěra sekulárního státu vůči náboženství na straně druhé (což přímo nesouvisí s mírou religiozity, protože podobná nedůvěra – ne-li ještě vyšší – se může vyskytovat i ve společnostech s vysokou religiozitou).

Specifická je také interakce české katolické církve s politickou elitou. V minulosti si ce existovalo jasné pozitivní napojení na KDU-ČSL, ale tato vazba se projevovала jenom při projednávání otázek, které se týkají narovnání majetkových vztahů nebo otázek vnitřního fungování církve, okrajově též některý etických problémů (eutanasie, umělé přerušování těhotenství apod.). Není ale možné vysledovat, že by KDU-ČSL reprezentovala názory církve i v obecnějších politických tématech. V tomto smyslu tedy KDU-ČSL také přispívala k reprodukci základního schématu, jehož se drží i ostatní politické strany, a sice že církví je třeba se zabývat pouze v těch několika úzce vymezených případech, které se jí přímo dotýkají. Ačkoliv se někteří autoři domnívají, že je v zájmu KDU-ČSL větší posílení vazby na katolickou církev (Fiala 2007), není takový trend z naší analýzy patrný.

Církev a její členové používají tři základní strategie, které mohou zvýšit její vliv na formulaci české (zahraniční) politiky. První z nich, strategie sekularizace, je zcela evidentně přítomna ve formální i neformální veřejné sféře. Církev prostřednictvím této strategie převádí náboženskou argumentaci (založenou na autoritě, Písmu a tradici) do sekulárního jazyka a snaží se ve veřejném prostoru působit podobným způsobem jako například výše zmíněné nevládní organizace. Tato strategie je zcela dominantní v případě poslanců KDU-ČSL, kteří při debatách ve formální veřejné sféře téměř nikdy nepoužívali náboženskou argumentaci. Překvapivě je ovšem tato strategie poměrně frekventovaným nástrojem i u oficiálních představitelů církve, kteří vystupují v neformální veřejné sféře.

Druhou strategií, poněkud méně obvyklou, je naopak zdůrazňování náboženské argumentace dovnitř církve samé, jejímž cílem je přesvědčit členy církve, aby při svém politickém jednání hájili principy, k nimž církev tímto způsobem dospěla. Konečně třetí strategií je transnacionalizace vybraných zahraničněpolitických otázek. Čeští církevní představitelé se často účastní jednání institucí sdružujících katolíky z členských států EU.

Závěry, k nimž tyto instituce docházejí, potom někteří biskupové medializují v České republice, a tak se snaží zvýšit svůj vliv odkazem na shodu svých postojů s postoji ostatních unijních aktérů. Závěry, ke kterým docházejí, se proto ve velké většině shodují s pozicí EU samé (Evropská komise, Evropský parlament).

Každá z těchto tří strategií usiluje o zvýšení vlivu církve na formulaci české zahraniční politiky odlišným způsobem, přičemž jejich základní rozlišení souvisí s tím, do jaké pozice se církev ve vztahu ke společnosti situuje. Pokud se se společností identifikuje a staví se v zásadě na stejnou rovinu, pak je dominantní strategie sekularizace, která vede k používání stejných (sekulárních) argumentů jak společností, tak i církví. Jestliže se naopak chce církev vůči společnosti vymezit, jsou jí k dispozici dvě další strategie, které tato stať analyzovala: Pokud církev usiluje o ovlivnění společnosti z pozice své nadnárodní identity, volí strategii transnacionalizace. Kritika české politiky či impulzy pro její změnu jsou pak prostředkovány mezinárodními kontakty církve, zejména jejími evropskými asociacemi. Konečně třetí variantou je uzavření církve vůči mezinárodním i vnitrostátním vlivům a její vymezení vůči (domácí i zahraniční) sekulární společnosti. I zde ovšem zůstává cílem církve získání vlivu na formulaci politické agendy, ovšem tentokrát z pozice jasně odlišnosti od společnosti a její kritiky.

Dominantní strategií zůstává sekularizace, která je v českém prostředí jenom okrajově doplňována dvěma dalšími zmíněnými postupy, především ghettizací. Přes veškerou invenci a neotřelost těchto strategií, často (jako v případě sekularizace) spojených s nutností značné míry reflexe ze strany církevních představitelů, je třeba znovu konstatovat, že žádná z těchto strategií dosud nevedla k proměně českého dominantního diskurzu o roli katolické církve při formulaci české zahraniční politiky.

¹ Srovnej zvláštní číslo časopisu *Perspectives*, které se rolí náboženství v mezinárodních vztazích zabývá (jedná se o *Perspectives, Review of International Affairs*, 2/2009).

² Náboženským obyvatelstvem, resp. náboženskými občany rozumíme v tomto textu ty, kteří se považují za příslušníky některé ze státem uznaných církví a náboženských organizací.

³ Pokud v této stati používáme slovo „církev“ v singuláru, máme vždy na mysli římskokatolickou církev. Ostatní české církve opomíjíme z řady důvodů: Za prvé je římskokatolická církev církví jednoznačně největší a počet českých katolíků řádově převyšuje počet příslušníků všech ostatních církví dohromady. Za druhé lze vzhledem k transnacionálnímu charakteru římskokatolické církve lépe zkoumat její pozici k zahraničněpolitickým otázkám, protože umožňuje metodologicky čistou komparaci s přístupem římskokatolické církve v jiných zemích. Za třetí se římskokatolická církev nejčastěji vyslovuje k politickým otázkám; v případě ostatních církví jde spíše o ojedinělé případy (potom jde obvykle o Českobratrskou církev evangelickou nebo Církev československou husitskou).

⁴ Sekulární argumentací se zde myslí takové použití argumentů, které se v posledku dovolává rozumnosti určitého uspořádání a opírá se o představu, že takové argumenty jsou principiálně přístupné všem bytostem nadaným rozumem. Náboženská argumentace naproti tomu svou obhajobu staví na odkazu k tradici, autoritě nebo zjevení a jako taková se může od racionální argumentace značně odchylovat, ba dokonce jí často protiče. Přestože autor nezastává představu o zcela neslučitelném charakteru těchto dvou typů argumentace, považuje jejich rozlišení v oblasti své analýzy za heuristicky mimořádně přínosné.

⁵ Jde o média, která jsou součástí mediální databáze Newton.

⁶ Za upozornění na tento fakt, stejně jako za řadu dalších konstruktivních připomínek, autor děkuje jednomu z anonymních oponentů.

⁷ Tato část se opírá o autorovu starší stať, uveřejněnou v časopise *Perspectives* (Kratochvíl 2009). Některé z výsledků zde prezentovaného výzkumu byly využity i v autorově textu věnovaném českému národnímu zájmu (Kratochvíl 2010).

Literatura

- AbuKhalil, Asad (2002): *Bin Laden, Islam, and America's New „War on Terrorism“*. Seven Stories Press: New York.
- Balík, Stanislav – Hanuš, Jiří (2007): *Katolická církev v Československu 1945–1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Barbato, Mariano – Kratochvíl, Friedrich (2009): Towards a post-secular political order? *European Political Science Review*, No. 1, s. 317–340.
- Benjamin, Daniel – Simon, Steven (2002): *The Age of Sacred Terror*. New York: Random House.

- Cabanel, Patric (2009): Protestantism in the Czech Historical Narrative and Czech Nationalism of the Nineteenth Century. *National Identities*, Vol. 11, No. 1, s. 31–43.
- Casanova, José (1996): Global Catholicism and the Politics of Civil Society. *Sociological Inquiry*, Vol. 66, No. 3, s. 356–373.
- Cooke, Maeve (2007): A Secular State for a Postsecular Society? Postmetaphysical Political Theory and the Place of Religion. *Constellations: An International Journal of Critical and Democratic Theory*, Vol. 14, No. 2, s. 224–238.
- Fiala, Petr (1995): *Katolicismus a politika*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Fiala, Petr (2007): *Laboratoř sekularizace. Náboženství a politika v ne-náboženské společnosti: český případ*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Fiala, Petr – Hanuš, Jiří (2001): *Katolická církev a totalitarismus v českých zemích*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Fox, Jonathan (2001): Religion as an Overlooked Element of International Relations. *International Studies Review*, Vol. 3, No. 3, s. 53–73.
- Gautier, Mary L. (1998): Church Elites and the Restoration of Civil Society in the Communist Societies of Central Europe. *Journal of Church and State*, Vol. 40, No. 2, s. 289–317.
- Gee, James Paul (1999): *An Introduction to Discourse Analysis: Theory and Method*. London: Routledge.
- Habermas, Jürgen (2008): *Between Naturalism and Religion: Philosophical Essays*. Cambridge: Polity Press.
- Habermas, Jürgen (2006): Religion in the Public Sphere. *European Journal of Philosophy*, Vol. 14, No. 1, s. 1–25.
- Halas, František X. (2000): Sekularizace v Evropě a vztah mezi náboženstvím a společností v první československé republice. In: Doubek, Vratislav (ed.). *Společnost v přerodu: Češi ve 20. století*. Praha: Masarykův ústav AV ČR, s. 117–134.
- Hanson, Eric O. (1990): *The Catholic Church In World Politics*. Princeton: Princeton University Press.
- Haynes, Jeffrey (2005): Al Qaeda: Ideology and Action. *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, Vol. 8, No. 2, s. 177–191.
- Gilles, Gilles (2004): *The War for Muslim Minds: Islam and the West*. Harvard: Harvard University Press.
- Kratochvíl, Petr (2009): The Religious Turn in IR: A Brief Assessment. *Perspectives*, Vol. 17, No. 2, s. 5–12.
- Kratochvíl, Petr (2010): Katolická církev v české zahraniční politice. In: Drulák, Petr – Handl, Vladimír (eds.): *Hledání českých záměrů III. Vnitřní rozmanitost a vnější akceschopnost*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 51–67.
- Krippendorff, Klaus (2004): *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*. Sage: London.
- Kubálková, Vendulka (2009): A „Turn to Religion“ in International Relations? *Perspectives*, Vol. 17, No. 2, s. 13–42.
- Lužný, Dušan (1998): Náboženská situace v České republice po roce 1989. *Religio: Revue pro religionistiku*, Vol. 6, No. 2, s. 213–222.
- Lužný, Dušan – Navrátilová, Jolana (2001): Náboženství a sekularizace v České republice. *Sociální studia*, No. 2, s. 111–125.
- Lužný, Dušan – Václavík, David (2007): Character of Czech Secularism. Tension between Institutional and Individual Religiosity in the Czech Republic. In: Tomka, Miklós – Révay, Edit (ed.): *Church and Religious Life in Post-Communist Societies*. Budapest: International Study of Religion in Eastern and Central Europe Association. Religion in Eastern and Central Europe, s. 67–76.
- Milliken, Jennifer (1999): The Study of Discourse in International Relations: A Critique of Research and Methods. *European Journal of International Relations*, Vol. 5, No. 2, s. 225–54.
- Náboženské vyznání obyvatelstva (2003): Český statistický úřad, 15. 5. 2011, <<http://www.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/p/4110-03>>.
- Nešpor, Zdeněk R. (2006): Sekularizace politiky a veřejné sféry a jejich nebezpečí. Několik podnětů sociologie náboženství. In Hanuš, Jiří (ed.): *Vznik státu jako proces sekularizace: Diskuse nad studii Ernsta-Wolfganga Böckenfördeho*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, s. 105–115.
- Neuendorf, Kimberly A. (2005): *The Content Analysis Guidebook*. London: Sage.
- Ratzinger, Joseph – Habermas, Jürgen (2007): *Dialectics of Secularization: On Reason and Religion*. FT Collins: Ignatius Press.
- Rawls, John (1997a): The Idea of Public Reason. In Bohman, James – Rehg, William: *Deliberative Democracy*. Cambridge: MIT Press, s. 93–130.
- Rawls, John (1997b): The Idea of Public Reason Revisited. *The University of Chicago Law Review*, Vol. 64, No. 3, s. 765–807.
- Spousta, Jan (1999): Česká církev očima sociologických výzkumů. In Hanuš, Jiří (ed.): *Náboženství v době společenských změn*. Brno: Masarykova univerzita, s. 73–90.
- Swatos, William H., Jr. (ed., 1994): *Politics and Religion in Central and Eastern Europe: Transitions and Transitions*. Westport: Praeger.
- Václavík, David (2007): Český ateismus ve dvacátém století: K vývoji a institucionalizaci v letech 1948–1989. *Soudobé dějiny*, s. 471–487.
- Valuer, Ivan (1971): The Roman Catholic Church: A Transnational Actor. *International Organization*, Vol. 25, No. 3, s. 479–502.

- Varga, Ivan (1994): Churches, Politics and Society in Postcommunist East Central Europe. In Swatos, William H., Jr. (ed.): *Politics and Religion in Central and Eastern Europe: Traditions and Transitions*. Westport: Praeger, s. 101–118.
- Wetherel, Margaret – Taylor, Stephanie – Yates, Simeon J. (2001): *Discourse as Data: A Guide for Analysis*. London: Sage Publications.
- Wodak, Ruth – Meyer, Michael (2009): *Methods for Critical Discourse Analysis*. London: Sage.
- Zdeněk, David (2007): Mezinárodněprávní nástin problematiky kontraktace mezi katolickou církví a státem s přihlédnutím ke specifikům českého prostředí. *Právník.cz*, 15. 10. 2007, <<http://www.pravnik.cz/a/185/konkordat-pro-xxi-stoleti.html>>.

Dokumenty

- Arcibiskupství pražské (2008): Biskup Václav Malý se zúčastnil zasedání COMECE. Arcibiskupství pražské, 16. 11. 2008, <<http://www.apha.cz/biskup-vaclav-maly-se-zucastnil-zasedani-comece/>>.
- Česká biskupská konference (2002a): Tiskové středisko ČBK k rozšíření EU. Tiskové středisko ČBK, 16. 12. 2002.
- Česká biskupská konference (2002b): Smlouva mezi ČR a Svatým stolcem. 25. 7. 2002, <<http://tisk.cirkev.cz/res/data/006/000797.pdf?seek=7>>.
- Česká biskupská konference (2003a): Čeští biskupové k zahájení války v Iráku. Tiskové středisko ČBK, 20. 3. 2003.
- Česká biskupská konference (2003b): Vyjádření tiskového mluvčího České biskupské konference (ČBK) Daniela Hermana k zamítnutí smlouvy mezi Českou republikou (ČR) a Svatým stolcem Poslaneckou sněmovnou Parlamentu ČR. Tiskové středisko ČBK, 22. 5. 2003.
- Česká biskupská konference (2008): Biskup Malý v Bruselu. Tiskové středisko ČBK, 22. 11. 2001, <<http://tisk.cirkev.cz/ze-zahranici/biskup-maly-v-bruselu.html>>.
- Česká televize (2008): Vyrovnaní státu a církvi. Otázky Václava Moravce, 20. 1. 2008.
- Katolický týdeník (2003): Prohlášení ČBK k situaci v Iráku. *Katolický týdeník*, č. 13, 13. 3. 2003.
- Katolický týdeník (2004): Václav Malý na zasedání biskupů v Anglii. *Katolický týdeník*, č. 20, <<http://www.katyd.cz/index.php?cmd=page&type=11&article=161&webSSID=1f33e1050c74301bf08cf3ba26a8db1a>>.
- MF Dnes (2002): Příčiny terorismu jsou hlubší, říká Tomáš Halík. *Mladá fronta Dnes*, 20. 11. 2002.
- MF Dnes (2003a): V kostelech se modlí za konec války. *Mladá fronta Dnes*, 24. 3. 2003.
- MF Dnes (2003b): Kaplan: Modlitba ochrání, ale ne vždy. *Mladá fronta Dnes*, 25. 10. 2003.
- MF Dnes (2008): Tlustý zmrázil plán pro církev. *Mladá fronta Dnes*, 20. 4. 2008.
- MZV ČR (2002): Zápis z tiskové konference u příležitosti podpisu smlouvy mezi Českou republikou a Svatým stolcem o úpravě vzájemných vztahů dne 25. července 2002, Ministerstvo zahraničních věcí, 13. 11. 2002.
- MZV ČR (2009): Zpráva o zahraniční politice ČR za rok 2008, <http://www.mzv.cz/file/391676/Zprava_o_zahranicni_politice_CR_2008.pdf>.
- Parlament ČR (2002): Informace ministra zahraničních věcí o stavu jednání o vstupu České republiky do Evropské unie před summitem v Kodani. Digitální knihovna PČR, PS 2002–2006, 8. schůze, 11. prosince 2002.
- Parlament ČR (2003a): Informace o pozici vlády na Mezivládní konferenci k návrhu Ústavní smlouvy pro Evropskou unii. Digitální knihovna PČR, PS 2002–2006, 23. schůze, 16. prosince 2003.
- Parlament ČR (2003b): Informace vlády České republiky o jejím postoji k návrhu Ústavy pro Evropu. Digitální knihovna PČR, PS 2002–2006, 21. schůze, 7. října 2003.
- Právo (2009a): Nad miliardami církvím se už zavírá voda. *Právo*, 27. 3. 2009.
- Právo (2009b): Kardinál Vlk vyzývá: Nevolte bořítele vlády. *Právo*, 5. 6. 2009.
- Vláda ČR (2003): Koncepce zahraniční politiky České republiky na léta 2003–2006. Schváleno vládou ČR 3. 3. 2003.
- Vláda ČR (2007): Programové prohlášení vlády. 17. 1. 2007, <<http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=20780>>.
- Vláda ČR (2009): Programové prohlášení vlády. 1. 6. 2009, <<http://www.vlada.cz/cz/jednani-vlady/programove-prohlaseni/programove-prohlaseni-vlady-cr-58369/>>.
- Zdeněk, David (2007): Konkordát pro XXI. století. *Právník.cz*, 15. 10. 2007, <<http://www.pravnik.cz/a/185/konkordat-pro-xxi-stoleti.html>>.